

О. В. Седлик

Проблеми та перспективи розвитку фінансово-банківської системи України та країн ЦСЄ

У статті досліджено проблеми та перспективи розвитку фінансово-банківської системи України та країн Центрально-Східної Європи (надалі – ЦСЄ), проведено порівняльний аналіз вирішення проблем в Україні та країнах ЦСЄ, визначено причини збільшення зовнішнього боргу та наведено пропозиції щодо його зменшення для України та країн ЦСЄ.

Ключові слова: фінансово-банківська політика, фінансова криза, інфляція, капіталізація банків.

Попередні дослідження. Проблемам глобальної фінансової кризи присвячені наукові доробки представників іноземних наукових шкіл, таких, як Н. Флойд [1], Е. Прічард [2], А. Лаффер [3]. Питанням антикризового управління в банківському секторі економіки присвячені статті вітчизняних науковців С. Юргелевича та Р. Балакіна [4], у свою чергу, В. Шевчук [5] відзначив макроекономічні ризики прискореної акумуляції зовнішнього боргу в Україні. Тенденції фінансового ринку України в контексті економічної безпеки розглядали А. Мокій, М. Флейчук [6]. Також, актуальною проблемою сьогодення є недовіра населення до банківської системи України. Цими питаннями займалися такі вчені, як А. Неізнестна [7], Н. Реверчук [8] та інші. Аналіз, проведений названими вище вченими, здебільшого висвітлює вплив світової кризи на кризу в Україні, зокрема доцільним є докладніший аналіз таких питань, як економічна сутність кризи та антикризового управління в фінансово – банківському секторі національної економіки та проведення порівняльного аналізу фінансового стану України та країн ЦСЄ.

Виклад основного матеріалу. Як Україна, так і країни ЦСЄ у процесі формування фінансово-банківської системи країни стикалися з проблемами як на локальному, так і на глобальному рівні. Зокрема, серед локальних проблем, що мають місце у країнах ЦСЄ, слід відзначити: проблему надійності і забезпеченості виданих кредитів, малоефективну валютно – курсову політику, невеликий досвід проведення ефективної політики коригування інфляції, невисокий рівень капіталізації банків у деяких країнах ЦСЄ, зростання зовнішньої заборгованості. Впродовж свого становлення країни ЦСЄ перейняли практику західних країн-членів ЄС, які є досвідченішими у вирішенні питань, пов'язаних із фінансовими потоками і поряд з тим віднайшли власні підходи та розробили практику дій.

Передусім виділимо декілька основних проблем національної фінансово-банківської системи та наведемо приклади подолання або мінімізації наслідків проблем на прикладі країн ЦСЄ.

Найпоширеніші і можливо одні з найбільших проблем є проблеми надійності і забезпеченості виданих кредитів, від'ємний фінансовий результат діяльності банків.

Седлик Оксана Володимирівна, аспірант кафедри міжнародних економічних відносин УКООПСПІЛКИ Львівської комерційної академії.

Небезпечною є тенденція залучення ресурсів вкладників, які не забезпечені власним капіталом, з подальшим виходом на ринок позикових капіталів без утворення резервів для покриття кредитних ризиків. Негативний фінансовий результат мережі банків України на 1 січня 2011 р. склав 9,8 млрд грн проти 26,3 млрд грн. в аналогічному періоді минулого року, що пов'язане з подальшим зростанням витрат вищими темпами порівняно з доходами. Найбільшу питому вагу в структурі витрат займають відрахування в резерви під активні операції банків, які на жовтень 2009 року становили 51 млрд грн (39% витрат) [9].

Розглянемо проблему, пов'язану з неефективною валютно – курсовою політикою України, яка спирається на жорсткі монетарні та антиінфляційні заходи, що призвели до обмеження інвестиційних можливостей українських підприємств і втрати частини своїх коштів громадянами: значні зобов'язання в іноземній валюті, високий рівень доларизації; зниження курсу гривні внаслідок дисбалансу між попитом і пропозицією іноземної валюти на міжбанківському ринку. Звернемо увагу на рис.1, що зображує вплив зовнішніх факторів на регулятивну політику фіксованого курсу.

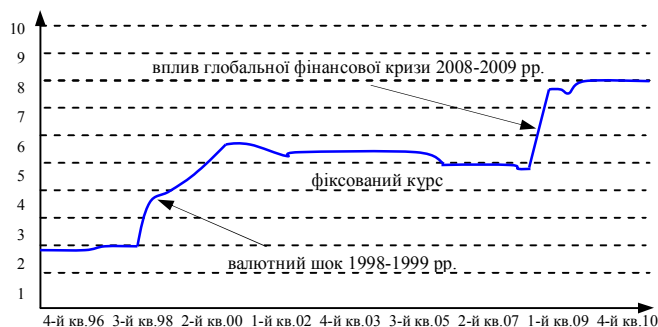

Рис. 1. Вплив зовнішніх факторів на регулятивну політику фіксованого курсу України (розраховано за [9])

Як спостерігаємо на рис. 1, коливання були викликані шоками або символічним коригуванням курсу з боку Нацбанку. Насправді регулятор підтримував політику фіксованого курсу впродовж дев'яти років з 2000 по 2008 рік. Вона переривалася лише двома ревальваційними корекціями: у квітні 2005 року та у травні – червні 2008 року напередодні глобальної фінансової кризи.

Серед інших проблем слід виділити підвищення інфляційного тиску. На рис. 2 наведена динаміка інфляційних показників України, яка дозволить провести аналіз показників інфляції за період спостереження.

Спостерігаючи за змінами інфляційних показників України на рис. 2, робимо висновок, що за період спостереження з 1991 р. по січень-червень 2011 р. найвищої позначки індекс споживчих цін досяг у січні 1992 р., найнижчої у липні 1998 р.

За допомогою порівняльної динаміки індексів споживчих цін, мінімальної заробітної плати, реальної заробітної плати та мінімальної пенсії простежимо взаємозв'язок між вибраними категоріями та визначимо рівень соціальних стандартів України (рис. 4).

Під дією об'єктивних економічних наслідків фінансово-економічної кризи, заходів економічної політики, не завжди адекватних новим викликам та ризикам стан системи державних фінансів України в 2008-2009 рр. характеризувався посиленням дисбалансів

як на вертикальному, так і горизонтальному рівні. Як наслідок, сукупний дефіцит системи державних фінансів у 2009 р. сягнув 12% ВВП. Бюджет Пенсійного фонду України (ПФУ) у 2009 р. виконано з дефіцитом у розмірі 31 млрд грн, або в 2,4 рази більше запланованого. Своєчасна виплата пенсій громадянам впродовж 2009 р. була забезпечена ПФУ лише завдяки отриманню на постійній основі позичок з єдиного казначейського рахунку на загальну суму 36 млрд грн, з яких 17,4 млрд грн на кінець року, за даними Рахункової палати України, залишилися не погашеними. При цьому виникла також необхідність здійснення трансфертів ПФУ, що передбачалися законом України про державний бюджет. За період 2003-2009 рр. вони зросли від нуля до 65,3 млрд грн [12].

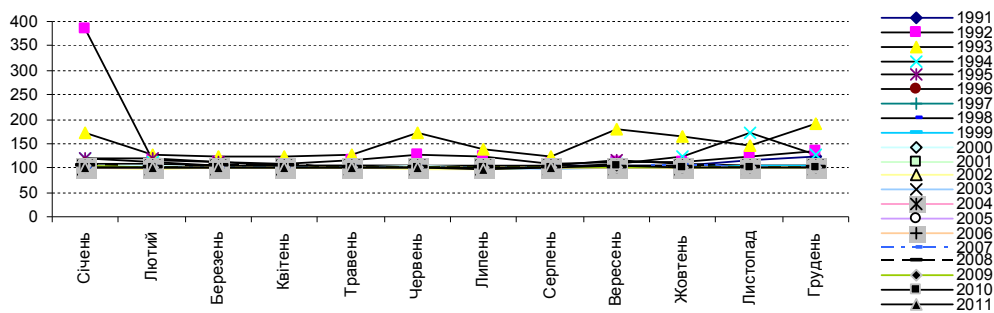

Рис. 2. Динаміка Індексу споживчих цін України (ІСЦ) за період 1991– (січень-червень) 2011 рр. (у % до попереднього місяця) (розраховано за [10])

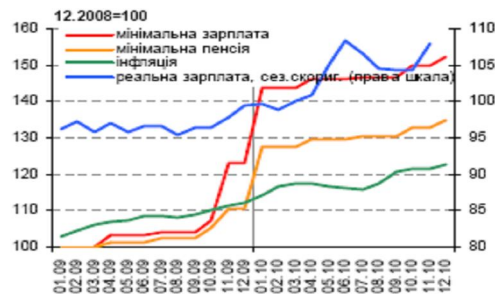

Рис. 4. Соціальні стандарти та рівень інфляції в Україні [11]

У свою чергу, зазначимо, що розмір мінімальної заробітної плати встановлюється і переглядається відповідно до статей 9 і 10 Закону України від 24 березня 1995 р. №108/95-ВР "Про оплату праці" із змінами і доповненнями, але не може бути нижчим від розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб [13]. Проте можна зробити висновок, що розмір мінімальної заробітної плати коригується переважно до рівня інфляції в країні.

Звернемо увагу на середньорічні показники інфляції країн Єврозони та ЄС та проведемо порівняльну характеристику цих показників.

На рисунку 5 зображено найвищий інфляційний показник як у Європейському Союзі, так і в області євро у 2008 році, коли спостерігався пік глобальної фінансової кризи, найнижчий у 2009 році, середній удосліджуваному часовому проміжку у 1998-1999 рр.

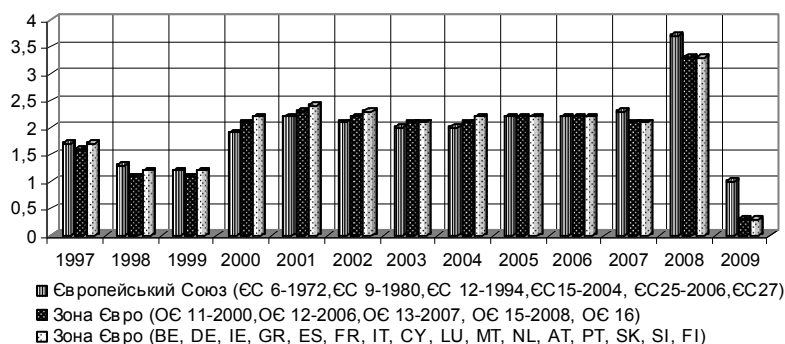

Рис. 5. Зміна середньорічного показника інфляції країн Євросони та ЄС (розраховано за [14])

Окрім зазначеного вище, серед проблем фінансово-банківської системи необхідно зазначити низький рівень капіталізації комерційних банків. За цим показником вітчизняні банки настільки відстають від іноземних, що навіть за сприятливих умов їм буде важко конкурувати не тільки на світовому ринку, а й всередині країни, якщо останні вирішать серйозно закріпитися на нашому ринку. Причиною такої ситуації могло бути те, що значну частину новоутворених кредитних інститутів було засновано в період загострення гіперінфляції підприємствами реального сектор економіки для вирішення проблем суто власного забезпечення кредитними ресурсами. Діяльність інших банків початково мала на меті обслуговування торговельно-посередницьких та валютнообмінних операцій із швидким обігом коштів. Звісно, за таких обставин питанню нарощування власних капіталів на перших етапах перехідного періоду приділялося вочевидь мало уваги.

За словами А. Лафера, банківські резерви відіграють критичну роль, оскільки вони є основою, спираючись на яку банки можуть розширити свої пасиви (зобов'язання) і, таким чином, збільшити кількість грошей [3].

Вищенаведене підтверджує низький рівень капіталізації більшості комерційних банків України, що змушує їх проводити агресивну політику, спрямовану на досягнення високого рівня прибутку.

Під час глобальної фінансової кризи в Україні, як і в багатьох країнах ЦСЄ, особливо яскраво проявилася наступна проблема фінансово-банківського сектору, а саме – недовіра клієнтів до надійності банківської системи України та масове вилучення депозитних коштів по закінченню депозитного періоду і подальше переведення їх в інші сфери господарської діяльності.

Серед основних заходів щодо стабілізації ситуації на валютному ринку України необхідно відзначити активну політику інтервенцій, запровадження механізму валютних аукціонів, заміну нормативу ризику загальної відкритої валютної позиції банків на ліміти граничних значень відкритої валютної позиції, вдосконалення порядку використання лорорахунків та процедури отримання іноземних кредитів тощо [15].

Досвід країн – членів ЄС свідчить, що акумуляція коштів банків для фінансування систем гарантування може проводитися такими основними шляхами: застосування змішаної системи на прикладі Німеччини – з невеликими страховими внесками та із зобов'язанням банків надавати додаткові кошти у разі необхідності; утворення

страхового фонду, що застосовується в багатьох країнах, які будують свої системи за американською моделлю; накладання банкам "ex post" (після фактичного завершення подій) покриття фактично здійснених виплат, що застосовується в деяких континентальних країнах Західної Європи (Франція, Нідерланди, Австрія тощо) [4].

У свою чергу, країни ЦСЄ у діяльності фінансово – банківської системи стикаються з наступними проблемами. За інформацією Інституту міжнародних фінансів (США) підраховано, що приплив інвестицій у східноєвропейські країни ЄС та держави Балтії знизився з 410 млрд дол. США у 2007 р. до 67 млрд дол. США у 2008 р. Однак найбільшу небезпеку для старожилів ЄС становить банківський сектор Балтії та Східної Європи. У IV кварталі 2008 р. банки зафіксували збитки через втрати на ринках капіталу і списання боргів. Розвинені економіки ЄС активно кредитували швидке зростання регіону. Успіхи «східноєвропейських тигрів» справді вражали – 5–11% зростання ВВП на рік. Масштаби запозичень величезні – як результат, державна й корпоративна валютна заборгованість Центральної та Східної Європи досягла 1,5 трлн дол. США, 90% цього боргу припадає на банки країн Єврозони. [16].

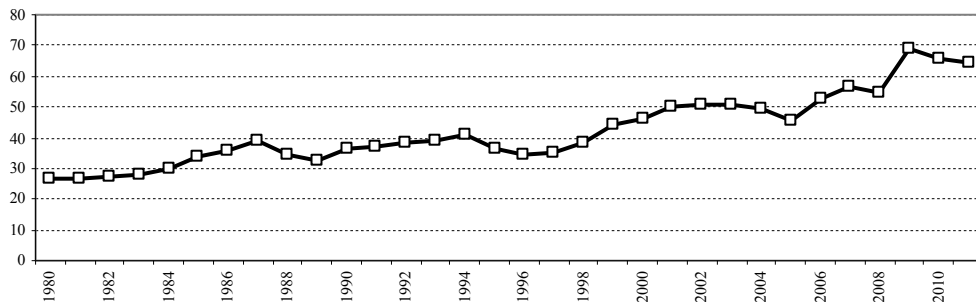

Рис. 6. Динаміка зовнішнього боргу країн ЦСЄ у % до ВВП (розраховано за даними [17])

Як спостерігаємо на рис. 6, частка зовнішнього боргу країн ЦСЄ у ВВП постійно зростає, починаючи з 1980 по 2011 рік. Зростанню зовнішньої заборгованості країн ЦСЄ сприяють як збільшення потреб країн, так і зовнішні та внутрішні кризи та колапси, що створюють дисбаланси у країнах.

Погашення значної частини позичених коштів малоймовірно – як через високу частку „поганих активів у портфелі банків ЦСЄ, так і через близькість до дефолту низки країн ЦСЄ. Проблемні боржники загрожують Австрії, Швеції, Італії та Бельгії, банки яких масштабно кредитували економіки, що розвиваються. Позики економікам країн ЦСЄ до національного ВВП становлять 55% для Австрії, 23% – для Бельгії, 21% – для Швеції. За оцінками ЄБРР, західноєвропейським банкам доведеться списати як безнадійні до 20% боргів на сході ЄС. Рейтингова агенція Moody’s нещодавно пригрозила зниженням рейтингів австрійському Raiffeisen Zentralbank і шведському Swedbank. Саме Австрія і Швеція, швидше за все, далі лобюватимуть ідею створення фонду допомоги для східноєвропейських країн, а точніше – для своїх боржників [16].

Ситуація ускладнюється тим, що в Єврозони немає класичного центробанку, як ФРС у США чи Банк Англії у Великій Британії. Останні за необхідності можуть здійснити емісію грошей, тоді як Європейський центральний банк не має права вдаватися до емісії євро для порятунку бюджету окремого уряду зони євро.

Зокрема, старі країни – члени ЄС (особливо Париж і Берлін) з обережністю сприймають заклики надати фінансову допомогу новачкам, частка яких у ВВП ЄС сягає лише 6,5%. Протестарі країни – члени ЄС будуть змушені надавати допомогу під час виходу з кризи бідним східноєвропейським боржникам – заради стабільності своїх же банків.

У свою чергу, в Україні труднощі з обслуговуванням зовнішнього боргу в 1998-1999 рр. були зумовлені урядовими запозиченнями, а починаючи з 2000 р. найпроблемнішими є позики банківського і корпоративного секторів [5]. Витрати на обслуговування та виплату позик теж стрімко зростають. Пікові навантаження на держбюджет почалися вже в 2009 році, коли було виплачено більше 40 млрд грн, а в 2010-2013 рр. середньорічні боргові платежі складуть більше 50 млрд грн, – йдеться у звіті Рахункової палати. З початку кризи частка держпозик у структурі сукупного зовнішнього боргу України збільшилась із 11,3% до 22,9%.

У процесі дослідження визначено, що значні запозичення призводять до розбалансування державних фінансів та загрожують фінансовій безпеці країни.

Значна увага у сфері управління державним боргом України має приділятися зниженню фінансових ризиків – ризику пролонгації боргу, відсотковому і валютному ризику. Вирішення завдання мінімізації валютних ризиків вимагає переорієнтації позичкової діяльності уряду із зовнішнього на внутрішній фінансовий ринок, що може бути забезпечено шляхом поступового погашення зовнішньої заборгованості та збільшення частки державних позик на внутрішньому ринку.

Перспективою подальших досліджень визначено дослідження ризиків фінансово-банківської системи країн ЦСЄ.

Висновки. Сучасна ситуація в країнах Центральної і Східної Європи дозволяє стверджувати про певні успіхи в напрямі стимулювання надходження фінансових потоків у країни регіону. Така економічна активність у Східній Європі і СНД пояснюється переходом із зовнішніх на внутрішні джерела зростання. Проте разом із успіхами поряд ідуть і проблеми функціонування фінансово – банківської системи країн ЦСЄ. Зокрема, серед локальних проблем, що мають місце у країнах ЦСЄ, відзначаємо проблему надійності і забезпеченості виданих кредитів, малоефективну валютно – курсову політику, невеликий досвід проведення ефективної політики коригування інфляції, невисокий рівень капіталізації банків у деяких країнах ЦСЄ, зростання зовнішньої заборгованості.

1. *Floyd N. United Panic / N. Floyd // The New York Times. – 2008. – № 61. – С. 9.*
2. *Ambrose E-P. Dollar tumbles as huge credit crunch looms / Telegraph.co.uk, Telegraph Media Group Limited / E-P. Ambrose, 2007. – № 15 – С. 6.*
3. *Laffer A. B. Get Ready for Inflation and Higher Interest Rates/ A. B. Laffer // The Wall Street Journal. – 2009. – № 27 – С. 15.*
4. *Балакін Р. Законодавство України щодо гарантування вкладів у контексті світового досвіду та наближення до стандартів ЄС / Р. Балакін, С. Юргелевич // Фінансово-банківська система України у європейському вимірі. – К., 2002. – С. 154–162.*
5. *Шевчук В. О. Макроекономічні ризики прискореної акумуляції зовнішнього боргу в економіці України / В. О. Шевчук // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 2 (11). – С. 159.*
6. *Мокій А. І. Зміцнення економічної безпеки держави у процесі поглиблення євроінтеграції (валютно-кредитні та фінансові аспекти) / А. І. Мокій, М. І. Флейчук // Національний інститут стратегічних досліджень. – 2008. – С. 5.*
7. *Флейчук М. І. Валютно-кредитні та фінансові засади зміцнення економічної безпеки держави у процесі поглиблення євроінтеграції / А. І. Мокій, М. І. Флейчук // Проблеми и перспективи*

- розвиття співробітництва між країнами Юго-Всхідної Європи в межах ОЧЭС і ГУАМ: зб. наук. трудов. – Севастополь-Донець: ДонНУ, РФ НИСИ. – С. 542–547.
8. *Неізнана О.* Оцінки та шляхи покращення фінансового стану банків України / О. Неізнана // Ринок цінних паперів України. – 2009. – № 1–2. – С. 41–48.
 9. *Реверчук Н. Й.* Банківські кризи: сутність, ознаки, види та методи їх подолання / Н. Й. Реверчук, А. О. Ковалюк // Регіональна економіка. – 2008. – № 4. – С. 87–96.
 10. *Індекси споживчих цін України у 1991–2010 рр.* / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/ct/cn_rik/isc/isc_u/isc_m_u.htm.
 11. *Офіційний сайт Національного банку України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
 12. *Макроекономічний огляд IV – 2010.* Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
 13. *Надходження до бюджету Пенсійного фонду зросли на 22,8%* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://economics.unian.net/ukr/detail/83491>.
 14. *Закон України від 24 березня 1995 року №108/95-ВР "Про оплату праці"* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=108%2F95-%E2%F0>.
 15. *HICP – all items – annual average inflation rate – Annual average rate of change in Harmonized Indices of Consumer Prices (HICPs)* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/dataset?p_product_code=TSEB060.
 16. *Струк О.* Переддефолтний стан східноєвропейських економік загрожує найбільшим банківським групам країн Єврозони / О. Струк // Український діловий тижневик „Контракти” – 2009. – № 12. – С. 3–5.
 17. *External Debt as a Percentage of GDP for Central and Eastern Europe in year 2011* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://economywatch.com/economic-statistics/Central-and-Eastern-Europe>.

Отримано 31.05.2011 р.

О. В. Седлик

**Проблемы и перспективы развития
финансово-банковской системы Украины и стран ЦВЕ**

В статье исследованы проблемы и перспективы развития финансово-банковской системы Украины и стран ЦВЕ, проведен сравнительный анализ решения проблем в Украине и странах ЦВЕ, определены причины увеличения внешнего долга и конкретные предложения по его ослаблению для Украины и стран ЦВЕ.

Ключевые слова: финансово-банковская политика, финансовый кризис, инфляция, капитализация банков.

O. V. Sedlyk

Problems and prospects of financial and banking system of Ukraine and the CEE

This article explores the problems and prospects of financial and banking system of Ukraine and the CEE countries, a comparative analysis of the problems in Ukraine and CEE countries, the causes of increasing debt and propositions for its relief for Ukraine and CEE countries.

Keywords: financially is a bank policy, financial crisis, inflation, capitalization of banks.